

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นมาในโลก รูปแบบของพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในลักษณะสังคมของบรรพชิต หรือที่เรียกว่า สังฆะ หมายถึงพระที่อยู่รวมกันเป็นสังฆ (Society)^{*} การอยู่รวมกันแบบสังฆ เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากความปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่อยู่ภายในสังคมนั้นๆ

ในยุคแรกๆ ของการตั้งสังฆะขึ้นมานั้น สมาชิกส่วนมากเป็นพระอริยบุคคล จึงไม่มีปัญหาในเรื่องของความประพฤติที่เสื่อมเสีย เพราะสมาชิกไม่มีกิเลสและรู้หน้าที่ของตนเป็นอย่างดี ดำเนินชีวิตด้วยดีตามครรลองคลองธรรม ต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาขยายวงกว้างมากขึ้น มีกุลบุตรเสื่อมใสศรัทธาบวชเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทำให้ยากต่อการสอดส่องดูแลได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับบุคคลเหล่านั้นบางส่วนเป็นปุถุชนที่ยังมีกิเลสเป็นพื้นฐานอยู่ จึงมีผู้ประพฤติเสียหยาเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดปัญหาขึ้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาใช้เป็นเกณฑ์สำหรับลงโทษแก่ผู้ละเมิดกฎระเบียบของสังฆะหรือสังคมที่ทรงตั้งขึ้น เพราะทรงเห็นว่า พระวินัยเป็นเสมือนกรอบหรือวิถีทางที่จะทำให้สังฆะเป็นชุมชนที่มีแต่ความผาสุก ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการใช้วินัยก็คือ เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด คุร้าย ฆ่าหรือเบียดเบียนคนอื่น การลวงโลกเลี้ยวซีก และความประพฤติต่ำช้าเลวทราม เป็นต้น^๒ ดังนั้น พระธรรมและวินัย จึงเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ให้มีความเจริญงอกงามได้อย่างน่าอัศจรรย์

พระพุทธเจ้าทรงใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึกอบรมพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ซึ่งมีความประพฤติ อหิสิกขา ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่ต่างกัน ให้ปฏิบัติตามคำสอน

^{*} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๕.

^๒ พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริโร), กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอภิปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า คำนำ.

ของพระองค์ด้วยความเต็มใจ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและความเจริญงอกงาม เช่น ฟีกักสสปะชฎิลผู้มีมานะกล้าถือตัวจัด ให้ยอมทำลายมานะเสีย” ฟีกโจรองคูลิมาลผู้มีใจบาปเที่ยวทำลายชีวิตผู้อื่น ให้ยอมละทิ้งศาตราวุธลงเสีย ดำเนินชีวิตตามหนทางแห่งธรรม^๔ เป็นต้น ทรงสามารถฝึกบุคคลทั้งหลายได้อย่างยอดเยี่ยม ดังคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ปรากฏอยู่ในกัณฑ์ทรงสูตร^๕ ว่า “อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ แปลว่า เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม” ซึ่งเมื่อรูปใดได้รับการฝึกอบรมจนมีคุณภาพดีที่แล้ว จึงส่งออกไปทำงานในการประกาศศาสนาธรรม เพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคมโลกต่อไป ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^๖

พระภิกษุสงฆ์ จึงจัดเป็นบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญต่อการประกาศพระพุทธศาสนา มากหลายรูปมีความสามารถปรากฏชัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของมหาชน มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม และพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น พระสารีบุตรเถระ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติของนักการทูต ซึ่งประกอบด้วยองค์คุณ ๘ ประการ^๗ ได้แก่ ๑) รู้จักรับฟัง ๒) รู้จักกระทำให้ผู้อื่นรับฟัง ๓) เล่าเรียนดี ๔) ทรงจำไว้ได้ดี ๕) เป็นผู้รู้ดี ๖) กระทำให้ผู้อื่นรู้ ๗) ฉลาดในสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ๘) ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท ดังนี้ หรือตัวอย่างอีกรูปหนึ่ง คือ พระอานนท์เถระ เป็นพระภิกษุสงฆ์ที่มีคุณสมบัติโดดเด่นหลายด้าน เช่น เป็นพุทธอุปัฏฐากที่ทำหน้าที่ได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นพหูสูตรผู้ทรงจำพุทธวจนะไว้ได้มากที่สุด^๘ เป็นต้น ซึ่งงานชิ้นสำคัญที่เป็นคุณประโยชน์ต่อโลกและพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย คือ การที่ท่านได้รับเกียรติจากสงฆ์ให้ทำหน้าที่เป็นผู้วิสังขนาพระธรรม ในคราวทำปฐมสังคายนา^๙ อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความเจริญและมั่นคงสืบมาถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสงฆ์จึงได้รับ

^๓ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๓๓-๕๔/๔๓-๖๕.

^๔ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๓-๓๕๒/๔๒๑-๔๓๓.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๕/๑๐/๑๐.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๗ อ.อ.ฐก. (ไทย) ๑๕/๑๖/๒๔๒.

^๘ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธสาวก พุทธสาวิกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๕๒.

^๙ วิ.ฐ. (ไทย) ๓/๔๓๓/๓๓๖.

การยกย่องว่าเป็นบุญเขตที่ดี ดังบทสรรเสริญพระสังฆคุณที่ว่า “อนุตฺตรํ ปุณฺณกุเขตฺตํ โลกสฺส. แปลว่า พระสงฆ์เป็นเนืองนาบุญอันยิ่งใหญ่ของโลก”^{๙๐}

ปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทย เมื่อบวชแล้ว บางส่วนมุ่งพัฒนาตนตามพระธรรมวินัย แต่บางส่วนมุ่งพัฒนาในทางวัตถุ นิยมสร้างศาสนวัตถุที่ใหญ่โต สวยงาม วิจิตรพิสดาร และใช้ทรัพย์เป็นจำนวนมาก ไม่พยายามขวนขวายศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อฝึกอบรมตนเอง ไม่ชอบให้ใครมาแนะนำพร่ำสอนหรือว่ากล่าวตักเตือน เมื่อถูกตักเตือนก็โกรธ กล่าวกระทำผิดอย่างเปิดเผยโดยขาดความเกรงกลัวหรือละอายใจต่อผู้อื่น ไม่เคารพยำเกรงผู้ใหญ่ ประพฤติตนเยี่ยงฆราวาสวิสัย มีกิริยามารยาทหยาบคาย ไม่สำรวมวาจาและนุ่งห่มให้เรียบร้อย ยืนหรือเดินจั่น กัดดาหาร เป็นต้น สมดังพระพุทธดำรัสที่ทรงตรัสไว้ว่า “ในอนาคต หนูภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา”^{๙๑} ปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการไม่พัฒนาตนเอง หรือพัฒนาในทางที่ไม่ถูกต้อง เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ และเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั้งหลายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า พระพุทธเจ้ามีคำสอนที่เป็นกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์อย่างไร จึงเป็นเหตุให้พระภิกษุสงฆ์มีคุณภาพ สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างรวดเร็ว และมีความมั่นคงยาวนานมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นเครื่องประกันได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ที่ดีได้อย่างแน่นอน ธรรมประการหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ให้มีคุณภาพ และสามารถปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั้งหลายได้เป็นอย่างดี คือ ปุคคลัญญุตตา เป็นธรรมข้อหนึ่งแห่งหลักสัปปริสธรรม ๑ ประการ ซึ่งมีปรากฏใน รัมมัญญสูตร สูตรที่ว่าด้วยรัมมัญญบุคคล คือ บุคคลผู้รู้ธรรม^{๙๒} โดยพระสูตรนี้แสดงถึงกระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของพระภิกษุสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจ ด้วยวิธีการพิจารณาคุณพฤติกรรมของบุคคลทั้งหลาย แล้วแยกแยะออกเป็น ๑ ขั้นตอน เพื่อประเมินพฤติกรรม อธิบายความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม อันเป็นประโยชน์แก่การเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ตามหลักปุคคลัญญุตตา ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก

^{๙๐} ม.อุป. (ไทย) ๖/๑๔๖/๑๔๕.

^{๙๑} คุรยลละเอียดใน อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๕/๑๔๔-๑๔๖.

^{๙๒} อจ.สตุดก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

ภาษาบาลี คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย คัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถาแปล ตำราหรือเอกสารงานวิจัยของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนสิ่งพิมพ์จาก Internet ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ อันเป็นปัจจัยให้เกิดคุณลักษณะตามหลักปุคคลัญญา เพื่อนำกระบวนการเหล่านั้นมาพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันให้มีคุณภาพ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสศรัทธาเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม และเป็นคุณูปการต่อการพัฒนาบุคลากรอื่นๆ ให้ได้คนดีมีคุณภาพต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ตามหลักปุคคลัญญา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันตามหลักปุคคลัญญา

๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติที่กำหนดขึ้น อันเป็นแนวทางในการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ให้มีความสามารถ รู้และเข้าใจบุคคลทั้งหลายอย่างถูกต้อง ทั้งในด้านกาย ศีล จิตใจ และปัญญา เพื่อประโยชน์แก่การเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม.

พัฒนา หมายถึง การศึกษา การฝึกอบรม หรือการเปลี่ยนแปลงพระภิกษุสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น ให้มีความผาสุกและเจริญงอกงามยิ่งขึ้น ทั้งในด้านกาย ศีล จิตใจ และปัญญา เพื่อประโยชน์แก่การเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั้งหลายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม.

พระภิกษุสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับการบรรพชาอุปสมบทอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย.

ปุคคลัญญา หมายถึง ความสามารถในการรู้จักความแตกต่างแห่งบุคคลทั้งหลาย ทั้งในด้านกาย ความประพฤติ อหยาสัย ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ว่าเป็นอย่างไร ยิ่งหรือหย่อนขนาดไหน เพื่อประโยชน์แก่การเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม.

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ตามหลักปุคคลัญญุต ในที่นี้หมายถึง ขั้นตอน และวิธีการปฏิบัติที่กำหนดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการฝึกอบรมพระภิกษุสงฆ์ ทั้งในด้านกาย สิล จิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้น มีความผาสุกและเจริญงอกงามยิ่งขึ้น สามารถรู้และเข้าใจบุคคลทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่การเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม.

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ หนังสือที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของ “ปุคคลัญญุต” และทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือเรื่อง “ภาวะผู้นำ”^{๑๓} ว่า คำว่า “ปุคคลัญญุต” หมายถึง ความรู้จักบุคคล กล่าวคือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงาน ร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อที่จะปฏิบัติต่อเขาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และได้ผล สามารถบริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการของเขา รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์ พุดจา แนะนำ ดิ ชม หรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะในการใช้คน ซึ่งจะต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัด อหยาศัย และมีความสามารถอย่างไร เพื่อที่จะใช้คนให้เหมาะกับงาน นอกจากนั้นก็รู้ประโยชน์ที่เขาจะพึงได้ด้วย เพราะในการทำงานนั้น ไม่ใช่จะเอาเขามาเป็นเพียงเครื่องมือทำงานให้กับเราเท่านั้น แต่จะต้องให้คนที่ทำงานทุกคนได้ประโยชน์ ได้พัฒนาตัวเอง ซึ่งผู้นำควรรู้ว่าเขาควรจะได้ประโยชน์อะไร เพื่อความเจริญงอกงามแห่งชีวิตที่แท้จริงของเขาด้วย

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) ได้ให้ทัศนะที่เกี่ยวกับ “ปุคคลัญญุต” ในฐานะเป็นคุณสมบัติและเป็นบทบาทของผู้นำทั่วไปไว้ในหนังสือเรื่อง “นิเทศธรรม”^{๑๔} ว่า เราจะต้องรู้ว่าบุคคลที่จะคบนั้นเป็นใคร มาจากไหน มีตระกูลอย่างไร เป็นคนดีหรือไม่ดี ควรคบหรือไม่ควรคบ จะคบกันระดับใด ควรต้อนรับหรือไม่ควรต้อนรับอย่างไร เป็นต้น

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *ภาวะผู้นำ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๑๔} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), *นิเทศธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็มทีเอดิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

รองศาสตราจารย์ คุณ โทจันทร์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักบุคคลไว้ในหนังสือเรื่อง “พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน”^{๙๕} ว่า บุคคลนี้เป็นคนดี ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น เพราะในสังคมทั่ว ๆ ไป ย่อมมีทั้งคนดีคนชั่วด้วยกันทั้งนั้น จึงต้องรู้จักเลือกคบคน เพราะการคบคนดีย่อมเป็นศรีแก่ตัว คบคนชั่วจะพาตัวให้บรลัย รวมทั้งรู้ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาธิบาย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลที่จะสนทนาคำว่า จะใช้ถ้อยคำ จะดำหนิ จะยกย่อง หรือแนะนำพรัาสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี

ปิ่น มุทุกันต์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการคบบุคคลไว้ในหนังสือเรื่อง “พุทธศาสตร์ ภาคที่ ๓”^{๙๖} ว่า การคบบุคคลมีความมุ่งหมายอยู่ ๒ ประการ คือ คบเพื่อเลือกคนที่ควรคบ และคบเพื่อเป็นประโยชน์แก่การปกครอง โดยมีหลักการดูว่า เป็นคนดีหรือไม่ดี ไม่ใช่คบเพื่อความสวยงาม แต่มีจุดประสงค์เพื่อให้ทราบว่าเป็นพาลหรือบัณฑิต ควรจะคบหรือไม่ การคบค้าสมาคมนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และการคบคนนั้นมีหลายสถาน เช่น คบเพื่อที่จะเป็นมิตร เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นครู เป็นศิษย์ เป็นผู้นำ เป็นผู้ตาม เป็นครูอุปัชฌาย์ เมื่อคบกับคนดีมีคุณธรรม ย่อมได้รับคุณประโยชน์มาก แต่ถ้าคบกับคนที่ไม่มีศีลธรรม ย่อมนำมาซึ่งความทุกข์ชานับประการ โดยวิธีการเลือกคบคนนั้นพอสังกตได้ ๒ ประการ คือ ๑.ดูเรื่องที่เขาชวน หากชักชวนไปทำในทางที่ดีแล้ว สันนิษฐานได้ว่าเป็นคนดี น่าคบ หากชักชวนไปในทางไม่ดี ทางเสียหาย ก็เข้าใจได้ว่าเป็นบุคคลที่ไม่ดี ไม่น่าคบ ๒.ดูเรื่องที่เขารอบ หากชอบในทางที่เจริญหรือสร้างสรรค์ดี และมีประโยชน์ ก็เข้าใจได้ว่าเป็นคนที่น่าคบค้าสมาคมด้วย แต่ถ้าตรงกันข้ามแล้ว เชื่อได้ว่าไม่ควรจะคบ เพราะจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่ตนเองและบุคคลรอบข้าง

^{๙๕} รองศาสตราจารย์ คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓.

^{๙๖} ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาคที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๕-๒๑๖.

๑.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)”^{๓๓} ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา และการศึกษาในความหมายของพระพุทธศาสนา มิได้หมายถึงการเรียน การจำ และการเปลี่ยนพฤติกรรมเท่านั้น แต่มีความหมายไปจนถึงความสามารถในการกำจัดกิเลสตามลำดับขั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองจนเข้าถึงความดีสูงสุดนั่นเอง การที่บุคคลจะเข้าถึงความดีเช่นนั้นได้ ย่อมต้องอาศัยการฝึกฝนอบรม เพราะเมื่อบุคคลได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้ว จึงเป็นผู้ประเสริฐได้ โดยที่พระพุทธศาสนามีได้เชื่อว่าบุคคลจะเป็นผู้บริสุทธิ์หรือดีเลิศมาแต่กำเนิด หรือใคร่บันดาล หากดีเลิศหรือประเสริฐได้ด้วยการกระทำของตน และการกระทำที่ได้ชื่อว่าดีหรือประเสริฐนั้น ส่วนมาจากการฝึกอบรมตนเองทั้งสิ้น

พระมหาประพนธ์ (ศุภสร) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสำคัญของบุคลิภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”^{๓๔} ผลการวิจัยพบว่า การฝึกมนุษย์นั้นเมื่อมองโดยภาพรวมแล้วจะพบว่า การฝึกมนุษย์ของพระพุทธองค์จัดอยู่ในระบบไตรสิกขา กล่าวคือ พระองค์ทรงวางหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ไว้เป็นแม่บทสำหรับฝึกอบรมพระสาวก โดยศีลเป็นเป็นเครื่องมือพัฒนาทางกายให้มีความสงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียน เป็นต้น มุ่งพัฒนาพฤติกรรมให้สังคมยอมรับ และศีลก็เป็นระบบที่รักษาและตรวจสอบคุณภาพของพระสงฆ์อยู่ในตัว เป็นขั้นของการเตรียมจิตใจพร้อม จากนั้น ก็ทรงวางหลักสมาธิเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคงไม่หวั่นไหว และพร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าใจสภาวะธรรมทั้งหลาย ตามความเป็นจริง และเพื่อเป็นพื้นฐานแก่ปัญญา อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการคิดและตัดสินใจการกระทำต่าง ๆ ให้ดำเนินไปในทางที่ดี จัดระบบความคิดให้เป็นระบบมีเหตุผลเป็นประโยชน์ ซึ่งระบบการพัฒนาแบบนี้สามารถเริ่มได้กับมนุษย์ทุกคน

^{๓๓} พระมหาวิชาญ สุวิชาโน, “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๓๔} พระมหาประพนธ์ ศุภสร, “ความสำคัญของบุคลิภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระบุญเรือง ฐิตธมฺโม (สุทธิชัย) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีวิธีแก้ปัญหของพระพุทธเจ้า”^{๑๙} ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ถูกต้องเหมาะสมนั้น คือ สัมมาพัฒนา ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง ครบถ้วน ด้วยการพัฒนาคนทั้งในด้านพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ อันเป็นหลักการที่ปรากฏใน ภาวนา ๔ นั้นเอง ซึ่งมนุษย์ที่ได้พัฒนาตนจนครบถ้วนตามนัยนี้แล้ว จะเป็นแกนกลางให้เกิดการปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้งมนุษย์ สังคม และธรรมชาติแวดล้อม แต่การพัฒนาเช่นนี้จะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อ ต้องทำให้เป็น สมพัฒนา คือ การพัฒนาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จนกระทั่งมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่ไม่สร้างทุกข์หรือปัญหาให้แก่ตนเองและสังคม แต่จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

พระสามารถ อานนฺโต ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม”^{๒๐} ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำที่รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลในสังคมว่า แตกต่างกันโดยชาติ โคตร ตระกูล ความรู้ความสามารถ คุณธรรม ความเชื่อถือ ความถนัด ตลอดจนรู้จิตนิสัยต่าง ๆ ของผู้ร่วมงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้นำจะต้องรู้พุทธพจน์ที่กล่าวถึงการรู้จักบุคคลของภิกษุที่ควรจะเป็นผู้นำ ว่าบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลประเภทใด เป็นบัณฑิตหรือเป็นคนพาล เป็นบุคคลที่ฝักใฝ่กุศลหรืออกุศล เป็นบุคคลที่ควรคบหรือไม่ควรคบ เพราะเมื่อผู้นำศึกษาให้เข้าใจถึงความแตกต่างของบุคคลแล้ว ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการที่จะแสดงธรรมหรือแนะนำผู้อื่นให้ตรงกับจิตนิสัย ถูกต้องกับความต้องการของผู้ฟัง และจะได้รับประโยชน์อีกมากมาย เท่าที่ผู้นำจะได้

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ผู้นำตามหลักปุคคลัญญุตานัน จักต้องรู้จักพฤติกรรม กิริยา มารยาท ความสามารถ ความถนัด ของผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพราะการรู้จักภูมิหลังของบุคคลอื่นนั้น ย่อมมีประโยชน์และคุณค่าต่อการที่จะพัฒนาหรือวางนโยบายในการทำงาน หรือมอบงานต่างๆ ให้เหมาะกับจิตนิสัยหรือความถนัด ตลอดจนการแนะนำหรือคบค้าสมาคมกับบุคคลใด ก็สามารถเลือกหรือปฏิบัติตนให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลนั้นๆ ได้

^{๑๙} พระบุญเรือง ฐิตธมฺโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีวิธีแก้ปัญหของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๒๐} พระสามารถ อานนฺโต, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

สรุปได้ว่า จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวนี้ ทุกท่านมีความเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า มนุษย์สามารถฝึกหัดพัฒนาได้ ซึ่งการที่จะพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ให้ได้คุณลักษณะตามหลักปุคคลัตถุตา กล่าวคือ สามารถรู้จักและเข้าใจถึงความแตกต่างแห่งบุคคลทั้งหลาย ว่าโดยพฤติกรรม อหยาสัย ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้นได้นั้น จำต้องอาศัยการศึกษา ฝึกอบรม หรือเปลี่ยนแปลง ทั้ง ๔ ด้านคือ กาย ศีล จิตใจ และปัญญา ตามขั้นตอนและวิธีการที่กำหนดขึ้น ซึ่งจักเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยตรง ทำให้ได้ชีวิตที่ดี มีความผาสุกและความเจริญงอกงามยิ่งขึ้น สามารถกำจัดกิเลสตัณหาทั้งหลาย บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั้งหลายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทำให้การปฏิบัติงานนั้นๆ เกิดคุณภาพ สักยภาพ และประสิทธิภาพ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้อย่างยอดเยี่ยม

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เท่านั้น ซึ่งจะศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐, คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕, คัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕, เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำราเอกสาร และงานวิจัยของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนสิ่งพิมพ์จาก Internet ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งที่จะศึกษาค้นคว้าถึงกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ตามหลักปุคคลัตถุตา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการวิเคราะห์ไว้ ๗ ประเด็น ได้แก่ ๑) การแสวงหาบัณฑิต ๒) การฟังคำสอน ๓) การเงี่ยโสตฟังคำสอน ๔) การจำคำสอน ๕) การพิจารณาคำสอน ๖) การปฏิบัติตามคำสอน ๗) การเผยแผ่คำสอน เพื่อประโยชน์ต่อการนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ให้มีคุณภาพตามหลักปุคคลัตถุตา และเป็นอุปการะแก่การพัฒนางานวิจัยต่อไป

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งที่จะศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ขั้นรวบรวมเอกสาร

(๑) ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๐๐.

(๒) ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๕.

(๓) ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๒๕.

(๔) ศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสาร วิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยต่าง ๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงสิ่งพิมพ์จาก Internet.

๑.๖.๒ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

(๑) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหาที่กำหนดไว้ ๗ ประเด็น

(๒) วิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

๑.๖.๓ ขั้นนำเสนอข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ตามหลักปุคคลัตถุญดา

๑.๗.๓ ทำให้ทราบ กระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันตามหลักปุคคลัตถุญดา

๑.๗.๔ ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันให้มีคุณภาพดี

ยิ่งขึ้น